

Το νοικοκύρεμα και η ανάπτυξη

Η ελληνική κρίση και η αναποτελεσματικότητα των θεσμών

Το ερώτημα που απασχολεί τους πάντες πλέον είναι το πότε θα γίνουν οι εκλογές. Είναι ένα εύλογο ερώτημα. Οι εκλογές είναι απαραίτητες γιατί το έλλειμμα νομιμοποίησης δεν έχει ξεπεραστεί, παρά τον σχηματισμό πολυκομματικής κυβέρνησης. Θα πρέπει σύντομα να δοθεί στον ελληνικό λαό η δυνατότητα να ερωτηθεί για το μέλλον του. Οι εκλογές αυτές θα διαφέρουν από τις προηγούμενες σε κάτι θεμελιώδες: οι δυνατότητες εξαπάτησης του ελληνικού λαού έχουν μειωθεί σημαντικά. Αυτό όμως δεν με κάνει καθόλου αισιόδοξο.

ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΧΑΤΖΗ

Βλέπετε, πιστεύω ότι οι εκλογές αυτές, όποιο και αν είναι το αποτέλεσμα τους, δεν θα επιλύσουν το ελληνικό πρόβλημα και φοβάμαι ότι δεν θα αποτελέσουν ούτε καν την αφετηρία επίλυσής του. Διότι η βασική αιτία της κρίσης δεν είναι ούτε το χρέος, ούτε η πτώχευση, ούτε η παγκόσμια κρίση, ούτε το ευρώ, αλλά ούτε και τα συμπόματα που αποκρύπτουν την πραγματική αιτία: η ελληνική κρίση είναι μια θεσμική κρίση. Είναι ταυτόχρονα κρίση απουσίας, ανεπάρκειας και αναποτελεσματικότητας θεσμών και σε πολλές περιπτώσεις κρίση κακών ποιοτικά θεσμών, θεσμών που παγιδεύουν την ελληνική κοινωνία αντί να την προστατεύουν και να την ενδυναμώνουν. Οποια κυβέρνηση προκύψει θα πρέπει να αντιμετωπίσει αυτή τη θεσμική αποτυχία.

Ο μεγάλος αμερικανός οικονομολόγος Mancur Olson είχε διακρίνει τις προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη και πρόοδο μιας χώρας: ελεύθερη αγορά, κράτος δικαίου, θεσμικό πλαίσιο κατάλληλο για οικονομική ανάπτυξη και ελίτ που να καταβαλίνουν οικονομικά. Ας αφήσουμε την τελευταία προϋπόθεση γιατί είναι μια πικρή ιστορία και ας μην αναζητούμε τη συζή-

τηση για το κράτος δικαίου. Προφανώς η Ελλάδα είναι ένα κράτος δικαίου, αλλά σίγουρα δεν αποτελεί και πρότυπο.

Η ελληνική οικονομία αποτελείται μίγος από ελεύθερες ανταγωνιστικές αγορές; Αν δούμε τους πρόσφατους δείκτες, η εικόνα της Ελλάδας είναι τραγική. Στην Έκθεση για την Παγκόσμια Οικονομική Ελευθερία η Ελλάδα βρίσκεται στην ίδια θέση με τη Ρωσία (τυχαία!), δηλαδή στην 81η θέση ανάμεσα σε 141 χώρες. Στην Έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για την επιχειρηματικότητα η Ελλάδα κατατάσσεται 109η ανάμεσα σε 183 χώρες. Αυτό σημαίνει ότι τα θεσμικά και άλλα εμπόδια που θέτουμε στην επιχειρηματικότητα είναι χειρότερα από εκείνα στην Αίγυπτο, την Αιθιοπία, τη Ρουάντα και το Καζακστάν, ενώ η Μποτσουάνα και η Ουγκάντα έχουν καλύτερη θέση στην κατάταξη ελευθερίας των αγορών. Στην έκθεση για την ανταγωνιστικότητα βρισκόμαστε στην 90ή θέση ανάμεσα σε 142 χώρες. Το ίδιο θλιβερό είναι και όλοι οι σχετικοί δείκτες (π.χ. διαφθορά, εμπιστοσύνη, επενδύσεις), που υποδεικνύουν αυτό που όλοι γνωρίζουμε: η ελληνική αγορά είναι ένας κρατικοδίαιτος παράδεισος ολιγοπωλίων, φοροφυγδών και συντεχνιών.

Πώς στέκεται όρθιο αυτό το σαθρό οικοδόμημα σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης και διεθνούς ανταγωνισμού; Ενώ έχουν σαπίσει τα πάντα εντός του και καταπνίγει τους πιο αδύναμους από όλους το κατοικούν (η ανεργία των νέων πλησιάζει στο 50%), δεν λείπει να καταρρεύσει. Τα δοκάρια βλέπετε που το στηρίζουν είναι γερά. Ο Όλσον στο έργο του «Η άνοδος και η παρακμή των εθνών» (1982) εντόπισε τα αίτια παρακμής των εθνών στον σχηματισμό και στη συμπεριφορά οργανωμένων ομάδων στο εσωτερικό τους, έπειτα από μεγάλες περιόδους πολιτικής σταθερότητας. Τα οργανωμένα συμφέροντα αποκτούν σταδιακά μεγάλη δύναμη, καθιστώντας ταυτόχρονα αναπόφευκτη τη «θεσμική σκλή-

“Θλιβερό είναι όλοι οι σχετικοί δείκτες (π.χ. διαφθορά, εμπιστοσύνη, επενδύσεις) που υποδεικνύουν αυτό που όλοι γνωρίζουμε: η ελληνική αγορά είναι ένας κρατικοδίαιτος παράδεισος ολιγοπωλίων, φοροφυγδών και συντεχνιών

ρωση» (institutional sclerosis), δηλαδή τον ουσιαστικό εκτεσμό των δημοκρατικών θεσμών και τη διαστρέβλωση της αγοράς που αυτός επιφέρει νομοτελειακά, καθώς ένα μεγάλο μέρος των πόρων δεν επενδύεται παραγωγικά αλλά σταπαλιέται σε «ανελαστικές δαπάνες» για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ομάδων πίεσης. Ο Όλσον είναι ξεκάθαρος: «Η οικονομική επιτυχία μιας χώρας δεν εξαρτάται τόσο από τους φυσικούς πόρους ή τη στρατηγική της θέση όσο από τον βαθμό ανοψίας της εφαρμοζόμενης πολιτικής και των θεσμών της. Μια φτωχή χώρα που μπορεί να νοικοκυρευτεί θα αναπτύχθει σαν αστραπή».

Αλλά τα δοκάρια αυτά δεν λυγίζουν εύκολα. Ο ΟΟΣΑ στην πρόσφατη έκθεσή του το αποκλείει: «Οι κυβερνήσεις της Ελλάδας δεν έχουν ούτε την ικανότητα ούτε τη γνώση για να εφαρμόσουν ένα πρόγραμμα εκτεταμένων μεταρρυθμίσεων. Η κεντρική διοίκηση δεν διαθέτει τα πρακτικά εργαλεία, την κουλτούρα και την ικανότητα να σχεδιάσει, να εκτελέσει και να ελέγξει την εφαρμογή παραγωγικών πολιτικών».

Δεν υπάρχει λύση λοιπόν στο πρόβλημα της θεσμικής σκλήρωσης; Ο Όλσον απαντά: «Ανακάλεσε όλη τη νομοθεσία που εξασφαλίζει τα συμφέροντα των ομάδων πίεσης και εφαρμόσε με αυστηρότητα τη νομοθεσία προστασίας του ανταγωνισμού ενάντια σε κάθε καρτέλ ή “συγκεντρωμένο συμφέρον” που επιχειρεί να χρησιμοποιήσει τη δύναμή του για να πετύχει τιμές ή μισθούς υψηλότερους από αυτούς που θα πετύχαινε με τον ανταγωνισμό».

Αυστυχώς όμως οι πολιτικές αυτές έρχονται σε αντίθεση με τη «συνειδηση» του εκάστοτε κ. Βορίδη. Και είναι γνωστό ότι πάνω απ’ όλα πρέπει να τα έχεις καλά με τη συνειδησή σου.

Ο Αριστείδης Χατζής είναι αναπληρωτής καθηγητής Φιλοσοφίας Δικαίου και Θεωρίας Θεσμών στο Τμήμα ΜΙΕΘ του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΡΟΒΟΛΕΙΣ

Το φάλτσο της Νάνας

Φταίμε όμως κι εμείς που τους αποφιλόνομε από τα ανθρωπιά χαρακτηριστικά τους. Πλάκα πλάκα, από τη Μεταπολίτευση και δώθε φτιάξαμε τόσους Έλληνες θεούς, που θα τους ζήλευε ακόμη κι ο πιο εφευρετικός παγανιστής των δασών και των ορέων. Δεν νομίζω ότι ο Μίκης Θεοδωράκης, φέρ’ ειπείν, θα το έκοβε τόσο γρήγορα προς Όλυμπο αν δεν του πιπλόγαμε το μυαλό, αριστεροί τε και δεξιοί, από την ημέρα που έπεσε η χούφτα.

ΤΗΣ ΡΟΥΛΙΑΣ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Μέχρι τότε ήταν κανονικός άνθρωπος, με τα όλα του δηλαδή, απτός, σάρκινος, μουσικός, αριστερός, πολύτιμος.

Σκεφτείτε τη Μελίνα Μερκούρη και πείτε μου τώρα που δεν μας ακούει για να θυμώσει. Ήταν η αντιστασιακή της δράση, ο προσωπικός της τοσαμπούκας ή η προσωπική σαγήνη της που τη έδωσε τον τίτλο της ελληνίδας θεάς; Εγώ λέω ότι ήταν μια πολύ καλή υπουργός Πολιτισμού σε εποχές που σόκωνε να είσαι πολύ καλός υπουργός Πολιτισμού. Μαγκιά της. Τα υπόλοιπα με τα οποία τη φορτώσαμε δεν ήταν παρά οι δικές μας αμαρτίες. Γιατί, δεν μπορεί... Πρέπει να είμαστε πολύ αμαρτωλοί για να ψάχνουμε τον Αναμάρτητο με τέτοια λύσσα. Και πολύ κουφοί για να πληγώσι τ’ αυτάκι μας ένα φάλτσο της Νάνας Μουσχοκυρη μέσα σε ένα περιβάλλον εκκωφαντικής εθνικής κακοφωνίας.

ΑΝΟΡΘΟΔΟΞΑ

Το λεξικό Δημητράκου δίνει ως πρώτη σημασία της λέξης διαφθορά την καταστροφή, τον όλεθρο και τον θάνατο. Αυτή παραπέμπει στην κυριολεκτική της χρήση στην αρχαία γλώσσα. Στη νεότερη γλώσσα η λέξη αποκτά ηθική σημασία και συνδέεται με το ήθος και τον χαρακτήρα. Πάντα κατά το λεξικό που υπενθυμίζω ότι ολοκληρώθηκε το 1953, η λέξη διαφθορά, από αρχαιοτάτων χρόνων, συνδέεται με τον χρηματισμό και τη δωροδοκία μόνον στην περίπτωση των δικαστών.

ΤΟΥ ΤΑΧΗ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Το συμπέρασμα που μπορεί να βγάλει κανείς είναι ότι η κρίση της λέξης, για πολλούς αιώνες, αφορούσε πολύ συγκεκριμένες συμπεριφορές. Το δε υπο-

Κανένα ποινικό σύστημα, όσο αυστηρό κι αν είναι, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει μια τόσο γενικευμένη συμπεριφορά

κειμένο της, ο «διεφθαρμένος», σήμαινε τον ακόλαστο, τον έκδοτο, τον ανήθικο. Το πιθανότερο είναι πως ως τότε η «διαφθορά» δεν ήταν κοινωνικά μετρήσιμη συμπεριφορά. Δεν έβγαζε ποσοστά στις στατιστικές, κι όσο κι αν αποτελούσε πρόβλημα, δεν εθεωρείτο μείζον κοινωνικό και πολιτικό ζήτημα, και σίγουρα δεν συνδεόταν με τη λειτουργία της δημοκρατίας. Το επίσης βέβαιο είναι πως δεν υπήρχαν οργανωμένοι κανόνες διαφθοράς, διατίμηση και ταρίφες όπως το 4-4-2 που απεκάλυψε ο κ. Σπινέλλης.

Διότι το ζήτημα δεν είναι η εξαίρεση της διαφθοράς, όπως η εξαίρεση του κακού από τον κόσμο που ονειρεύονται οι ζηλωτές χριστιανοί, ή η κατήργηση των κοινωνικών τάξεων που ανέλαβε να υλοποιήσει ο Ιωσήφ Στάλιν. Το πρόβλημα της διαφθοράς είναι ο εκδημοκρατισμός της: είναι μοιρασμένη σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού και

σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες. Ακόμη και όσοι δεν έχουν δικαίωμα ψήφου έχουν δικαίωμα στη διαφθορά.

Βασική δε συνέπεια του εκδημοκρατισμού της είναι η ηθική απενοχοποίησης της. Θα μου πείτε, τι έγινε πρώτα, η απενοχοποίηση ή ο εκδημοκρατισμός, η κότα ή το αυγό; Ελάχιστη σημασία έχει. Εκείνο που έχει σημασία, αντίθετος, είναι ότι κανένα ποινικό σύστημα, όσο αυστηρό κι αν είναι, κι όσο κι αν υποθέσουμε πως το ίδιο είναι αδιάβροχο στη διαφθορά, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει μια τόσο γενικευμένη συμπεριφορά. Και αν και δεν είμαι νομικός νομίζω πως δεν πέφτω έξω αν ισχυριστώ ότι το ποινικό δίκαιο υπάρχει για να αντιμετωπίζει τις εξαιρέσεις της συμπεριφοράς. Δεν υπάρχει νόμος που να ορίζει πως δεν πρέπει να πατάμε αυτόν που έρχεται απέναντί μας στο πεζοδρόμιο επειδή είναι στενό και επειδή εμείς βιαζό-

μαστε και είμαστε και μάγκες. Αυτό είναι ζήτημα που έχει λυθεί από την κοινωνική παιδεία που έχουμε, ή δεν έχουμε, αποκτήσει.

Γι’ αυτό μπορείς να μειδιάς και να κουνάς το κεφάλι σου με συγκρατημένη άνα ακούσι για εισαγγελικές παραγγελίες, για επιτροπές που θα ερευνηθούν εις βάθος και εις πλάτος για να ανασύρουν το ζητούμενο από τη λάσπη. Πόσες επιτροπές χρειάζονται για να μας απαλλάξουν από την πεπονηθια που η διαφθορά είναι φυσικό φαινόμενο, διότι έτσι γίνονται οι δουλειές σ’ αυτόν τον τόπο, έτσι χτίζεις σπίτι, έτσι θεραπεύεσαι, κι έτσι βάζεις και κνά φράγκο στην πάντα για τα γεράματα σου;

Εργαστήκαμε πολύ και επί δεκαετίες για να πετύχουμε τον εκδημοκρατισμό της διαφθοράς. Όσο πολύ εργαστήκαμε για να γλιτώσουμε απ’ τις αναστολές της κοινωνικής μας παιδείας.